

Wstęp

Niniejszy tom, czwarty z serii wydawanej przez Koło Naukowe Edytorów działające przy Pracowni Edytorstwa w Instytucie Filologii Polskiej i Logopedii na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, zawiera artykuły poświęcone problematyce tożsamości. W obszarze zainteresowań badawczych Autorów (w większości członków Koła Naukowego Edytorów) znalazły się teksty kultury, takie jak: utwory poetyckie, prozatorskie oraz publikacje cyfrowe. Książka zachowuje budowę dwudzielną — zawiera artykuły w języku polskim oraz ich tłumaczenia na język angielski, dzięki czemu dostęp do niej zyskuje szeroka rzesza odbiorców. Układ całości jest zgodny z chronologią analizowanego materiału.

Studia i szkice składające się na niniejszy tom łączy zagadnienie tożsamości, które powiązane jest z literaturą na wielu płaszczyznach. Autorzy eksplorowali tytułowy temat zarówno przez pryzmat **autora** — jego filozofii twórczej oraz biografii, **utworu** — poruszanych w nim zagadnień, jego bohaterów, cech formalnych czy przynależności gatunkowej, a nawet **miejsca**, w którym teksty kultury są wydawane — ukazując, na czym polega praca wydawcy, z jakimi wyzwaniem musi się mierzyć we współczesnym świecie. Możliwość zaprezentowania wielości ujęć sprawia, że tożsamość staje się atrakcyjnym tematem naukowych rozważań.

Jednocześnie jest to pojęcie niezwykle złożone¹, obecne w życiu każdej jednostki i grupy społecznej, bowiem stanowi ono „konstrukcję kulturową

1 Definicja tożsamości, którą odnaleźć możemy w *Słowniku Języka Polskiego* PWN, podaje aż pięć możliwych interpretacji tego terminu: „1. «identyczność», 2. «w odniesieniu do pojedynczego człowieka: świadomość siebie», 3. «fakty, cechy, dane personalne pozwalające zidentyfikować jakąś osobę», 4. «w odniesieniu do społeczności: świadomość wspólnych cech i poczucie jedności», 5. mat. «równość dwóch wyrażeń, która zachodzi dla wszystkich wartości występujących w niej zmiennych»”. Zob. Hasło: *tożsamość*, *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/tozsamosc.html>, [dostęp: 20.09.2016].

Próby zdefiniowania pojęcia tożsamości na gruncie psychologii podjął się jako pierwszy amerykański psychoanalityk Erik Erikson w artykule *Identity and the Life Cycle*, „Psychological Issues” 1959, nr 1(1). Stworzona przez niego teoria tożsamości ego była rozwijana przez kolejnych badaczy. Trudno zliczyć wszystkie koncepcje socjologiczne i psychologiczne traktujące o tożsamości. Warto jednak przywołać wybrane pozycje bibliograficzne, które doprowadziły do dzisiejszego, szerokiego, pojmowania terminu: T. W. Adorno, E. Frenkel-Brunswick, D. J. Levinson, R. Nevitt Sanford,

i biograficzny projekt”²². Od dziesiątek lat tożsamość jest przedmiotem dociekań socjologów, psychologów, filozofów i kulturoznawców, a także fascynuje artystów, bowiem jest fundamentem ludzkiej egzystencji, „czymś, co się konstruuje, i co można (przynajmniej w zasadzie) konstruować na różne sposoby, i co nie zaistnieje w ogóle, jeśli się jej na któryś ze sposobów nie skonstruuje. Tożsamość jest zadaniem do wykonania, zadaniem, przed jakim nie ma ucieczki”²³.

W dyskursie społecznym mówimy o tożsamości przede wszystkim w dwóch kontekstach — jako o relacji równorzędności między jednym a drugim podmiotem/zjawiskiem lub jako o istocie danego podmiotu, o zbiorze cech, które ten podmiot charakteryzują. W ramach tego ostatniego podejścia wyróżniamy tożsamość osobową (jednostkową) oraz tożsamość zbiorową (społeczną), przy określeniu których musimy wziąć pod uwagę zarówno wymiar duchowy, psychiczny, jak i kulturowy danej jednostki lub zbiorowości. Należy także pamiętać, że na tożsamość składają się nie tylko pewne wyróżniające cechy wynikające z doświadczeń i ukształtowanych na ich bazie preferencji, ale także kwestie od podmiotu niezależne, takie jak wygląd, płeć czy pochodzenie.

Eksploracją tożsamości osobowej na gruncie literatury będą zarówno wszystkie pytania o autora — o jego biografię, kulturowe doświadczenia, upodobania oraz intencje, jak i o jednostkowego bohatera utworu literackiego — o jego doświadczenia i cechy. Warto jednak podkreślić, że tożsamość nie jest jedynie zjawiskiem antropologicznym. Przy użyciu narzędzi teoretycznoliterackich możemy bowiem identyfikować rodzaje i gatunki literackie, a także ich konkretne realizacje — dzieła literackie.

Często pojęcie tożsamość pojawia się w dyskursie w obecności dookreślającego przymiotnika, który pozwala zdefiniować sposób przynależności. Możemy mówić na przykład o tożsamości narodowej, religijnej, kulturowej,

The Authoritarian Personality, New York 1950; A. Assmann, *Miedzy historià i pamiàcià. Antologia*, red. M. Saryusz-Wolska, Warszawa 2013; Z. Bauman, *O tarapatach tożsamości w ciasnym świecie*, [w:] *Dylematy wielokulturowości*, red. W. Kalaga, Kraków 2004; Z. Bauman, *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchim*, przeł. J. Łaszcz, Gdańsk 2007; *Tożsamość*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 4, red. Z. Bokszański, Warszawa 2002; Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2005; M. Castells, 2001, *The Power of Identity*, Cornwall 2001; A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, przeł. A. Szulżycka, Warszawa 2001; G. Mathews, *Supermarket kultury. Kultura globalna a tożsamość jednostki*, przeł. E. Klekot, Warszawa 2005; M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzywypokoleniowego*, przeł. T. Holówka, Warszawa 1978; P. Ricoeur, *Filozofia osoby*, przeł. M. Frankiewicz, Kraków 1992; Ch. Taylor, *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, przeł. M. Gruszczyński i in., Warszawa 2001.

2 A. Assmann, *Wprowadzenie do kulturoznawstwa. Podstawowe terminy, problemy, pytania*, przeł. A. Artwińska, K. Różańska, Poznań 2015, s. 314.

3 Z. Bauman, *Razem, osobno*, przeł. T. Kunz, Kraków 2003, s. 8.

politycznej, regionalnej czy pokoleniowej. Każdą z wymienionych grup łączą wspólne cechy i doświadczenia — tożsamość zbiorowa, która często staje się tematem literackich narracji.

W prezentowanym tomie Czytelnik odnajdzie teksty dotyczące zagadnienia tożsamości z różnych stron. Jowita Podwysocka-Modrzejewska w artykule poświęconym Janowi Brzechwie przygląda się temu, jak biografia autora wpłynęła na jego twórczość. Autorka analizuje poszczególne etapy życia pisarza, łącząc je z jego upodobaniami pisarskimi. Swoją wywód badaczka podpira analizą fragmentów utworów kabaretowych i lirycznych poety. Dzięki temu mamy możliwość poznania literackiej ścieżki autora *Talizmanów*, która doprowadziła go do punktu, w jakim został uznany za jednego z najwybitniejszych polskich bajkopisarzy, choć wcale nie było to jego intencją.

W kolejnym tekście, autorstwa Moniki Urbańskiej, została ukazana tożsamość pisarska Jana Lechonia, na którą znaczący wpływ miała tradycja romantyczna. W swoim opracowaniu badaczka nie tylko ukazuje doświadczenia życiowe, które miały dla autora *Karmazynowego poematu* głębokie znaczenie, analizuje również jego utwory i wypowiedzi dotyczące twórczości Adama Mickiewicza, a także umiejscawia Lechonia na tle innych poetów epoki. Dopuszczając do głosu autorów takich jak Kazimierz Wierzyński, Jarosław Iwaszkiewicz czy Czesław Miłosz, badaczka kreśli rzetelny szkic, z którego wyczytać możemy nie tylko portret literacki autora *Srebrnego i czarnego*, ale także specyfikę polskiego pisarstwa okresu międzywojennego, a nawet obraz tożsamości narodowej płynący z utworów Lechonia.

Problemem doświadczenia zbiorowego oraz procesem aktualizowania się tożsamości narodowej zajęła się Magdalena Górowska w tekście poświęconym powieści *Bobiń* Tadeusza Konwickiego. Autorka, w toku analizy, działa z podwójnym planem czasowym: współczesnym — czasy PRL-u oraz historycznym — okres powstania styczniowego, wskazuje na paralele, które ukonstytuowały tożsamość narodową Polaków na przestrzeni minionych wieków. W opracowaniu nie brakuje również odniesień do tożsamości samego pisarza. Istotnym punktem rozważań jest tożsamość regionalna, łącząca mieszkańców Wileńszczyzny — zbudowana na wspólnych tragicznych przeżyciach.

Ewa Mikula poświęciła swój artykuł próbie określenia tożsamości zjawiska immersji w literaturze. Autorka, korzystając z narzędzi takich jak teoria konkretyzacji Romana Ingardena, egrodyeczność Espena Aarsetha czy semiotyczna koncepcja analizy wytworów kultury Umberta Eco, ukazuje obecność immersyjności w dziełach literackich — zarówno wydanych w formie papierowej, jak i elektronicznej. Ważne miejsce w szkicu zajmują

ustalenia dotyczące wpływu interaktywności sztuki elektronicznej na możliwość „zanurzenia się” w świecie przedstawionym utworu.

Ostatni artykuł w niniejszym tomie, przygotowany przez Rafała Gawina, w felietonowym stylu ukazuje tożsamość miejsca upowszechniania kultury — Domu Literatury w Łodzi. Autor pokazuje pracę tej instytucji „od kuchni” — dowiadujemy się, z jakimi wyzwaniami mierzą się na co dzień korektorzy, redaktorzy, graficy i autorzy publikacji. Poznajemy również wszystkie serie wydawnicze opracowywane w Domu Literatury i wchodzące w ich skład tomiki.

Tom, który oddajemy w Państwa ręce, nie pretenduje do miana wyczerpującego kompendium wiedzy o zagadnieniu tożsamości, stanowi jednak przyczynek do szerszej dyskusji. Mamy nadzieję, że przygotowany przez nas zbiór spełni oczekiwania Czytelników poszukujących nowych perspektyw literaturoznawczych oraz kulturowych i tym samym wpisze się w wydawaną przez Koło Naukowe Edytorów serię.

Ewa Miłucha